

A *Hymnus* koordinátái

LUKÁCSY SÁNDOR

Ha film volna, Csajkovszkij zenéjével kellene kezdeni. Az *1812* című szimfonikus költemény utolsó ütemeivel, melyekben a cári himnusz elnyomja a *Marseillaise* forradalmi hangjait. A zene után csend következik, fejfák és tömegsírok csendje. A Szent Szövetség Európájának csendje.

Bécsben a csendet tánczene töri meg. A kongresszus – miközben országhatárokat szabdal, és hercegségeket ajándékoz – táncol. Táncol a magyar gróf; még nem tudja, hogy tíz év múlva néhány úgy-ahogy megtanult barbár szóval akadémiát alapít – táncol az erdélyi báró; még nem tudja, hogy huszonegy év múlva kiadja, ismeretlen és visszhangtalan nyelven, az első magyar regényt.

1815: Kölcsey ekkor költözik Csekébe.

*

Szépséges szatmári táj. „Mintegy jó remény foka – írja Halász József –, úgy tűnik fel Szabolcs úntaszító síkja s homokos lapályin nőtt nyirjesi megett Szatmár, melynek izapos tereit keletről és kelet-délről gyönyörű hegylánczatok kerítik. [...] Megállni az első dombon, végignézni Szatmár felé a tölgyes allén s a körös-körül óriás módra feltűnt hegyeket, bérceket, mint nemkülönben nyűgöt és északra a látkörrel együtt végződő gazdag síkságot látni elterülni: oly dicső látás, mely egyetlen a maga nemében. A hegynek alját aprós cserjék s szántóföldek lepik; völgyein szép, rétséggel elegyes úgynevezett lankák terjednek el, s ezek már azon gyümölcsösök, melyek a Szamos partja mentiben s egyébütt is szinte szakadatlanul folyó gyümölcsödöket formálván Szatmár vármegye kincsestárainak tartathatnak, úgymint melyekből csergedez kimeríthetetlen bőségű égetett itala, a szatmári híres szilvapálinka.”

Istenáldotta vidék, melyet azonban gyakran meglátogat Isten átka is. „A Szamos, Tisza, Túr, Batár folyók dühöngő árvái – olvassuk Fényes Eleknel – sokszor egyesülnek, s a Szamos-közi járásban alig lehet egy-két helységet számlálni, melynek határa az árvizektől mentesítve volna.”

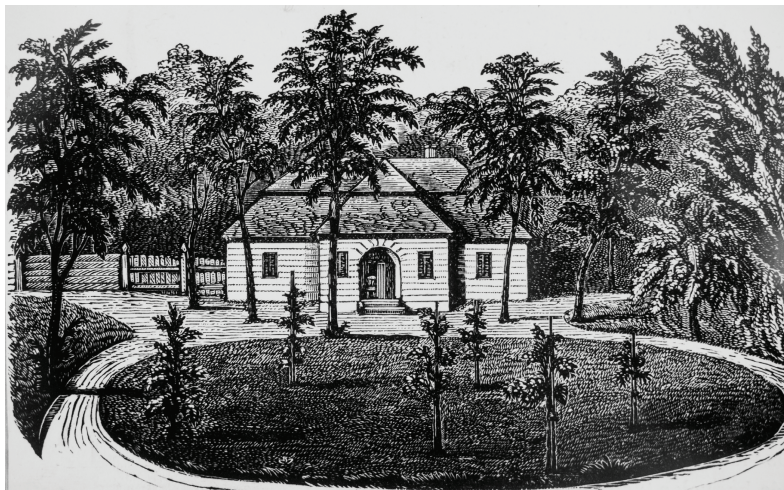
A tipikus szatmári falut egy kecskeméti poéta, Mátyási József írta le, amikor 1791-ben keresztülutazott a megyén:

*Nem láttam ott magas köépületeket,
Mellyek az essőben áztatnák fejeket.
Egy fatorony gunnyaszt a falu-középen,
Azt is egy ijedt tyúk átröpülné szépen.
Nincs amire nyíllát Jupiter eressze,
Mert az alacsonyág lakik tőle messze,
S tűzi játékának egy gazos föld-házat
Szérűjévé tenni volna is gyalázat.
Mindeniütt a templom a legszebb épület,
Pedig az is igen együgyű készület.*

Az alacsony falvak egyike Cseke. Magyar falu a vegyes lakosságú megyében. A szatmári magyarok Szirmay Antal szerint „magas természetűek, ékes képűek, fekete hajúak, merészek, makacsok, vígak

és vendégszeretők, a feleségeik többnyire nagyon elhíznak.” Fényes Elek statisztikája tizennégy sort ír a faluról: „...számlál 229 római, 18 görögkatolikus, 1006 református, 59 zsidó lakost, római katolikus és református anyateplommal, zsinagógával. Szélesen kiterjedt határa csaknem mindennel megáldatott s igen termékeny. Földje többnyire sárga agyagos, a Tisza felé homokos; őszit nemigen sokan vetnek, de tavaszi élet, különösen tengeri, felette gazdagon terem; rétje, legelője is sok és jó lévén, mind az uraságok, mind a jobbágyok szép szarvasmarhát tenyésztenek; a sertéstartás szinte nagy fontosságú; a Tisza mentiben igen jövedelmes szilvás, almás, körtvélyes kertjei vannak, de hajdani ritka szépségű erdeje elpusztult. Földesurak Kende Pálné, Kende Zsigmond, a Kölcseyek s néhány zálogosok.”

Az átlagos nemesi kúriáról, amilyen az övé is volt, Kölcsey fest képet *A vadászlak* című elbeszélésében: „Középen kémény, jobb felül két egybenyíló szobácska, bal felül még egy szoba és kamara, az egész fatornáccal övezve: ilyen

Varsányi István: Kölcsey Ferenc szatmárcsekei kúriája, 1850-es évek (Szatmárcseke, Művelődési Ház, Kölcsey-émlékszoba, fotó: Orbán Domonkos)

vala a ház, melyet az öreg urak, őseiktől vett építési rend szerint, saját erdejökben, molnárjok által, költség nélkül összevágattak. Átellenben cselédház és hosszúól nyúlt el, háta mögött tágas akollal, s ennek elején állott a csűr...

Az ősi udvarházat Kölcsey elhanyagolt állapotban vette át; a háromszobás épület nyolc ablakának ötszázötvenkét ónkarikájából százötvenöt hiányzott. A tatarozás csak 1820-ban fejeződött be. Később, amikor az országgyűlésből hazatért, Kölcsey a kúria átépítésére szánta el magát. Cigányokkal negyvenezer téglát vettetett; a tornácot lerontatta, s helyébe fürdőszobát rakatott; az előszobába kemence került, a ház köré északról és nyugatról kőkerítés; ezerkötetes könyvtárát az ebédlőből a kapu felé nyíló szobába költöztette. Ő maga volt a tervező, az építészvezető. Vahot Imre, már a költő halála után, ilyennek látta a lakást: „Egyszerű e szoba, de csinos és rendes, mint a nagy férfiúnak egész élete, minden külfény és keresett pompa nélkül. A szoba egyik oldalfalát egészen a nyílt könyvtár foglalja el... Más, talán hiúbb vagy gazdagabb író üveges és fényezett szekrénybe zárandáná a kedves, drága kincseket. A szoba közepén áll fenyőfából készült, fehérre festett íróasztala... A szék, melyen íróasztalánál ült, a pamlag, melyen olykor fáradalmait kipihené vagy elmélyedve gondolkozott, kemény, mint a legtöbb magyar író sorsa szokott lenni. Az asztallal szemközt álló szekrény és a zugban lévő vaskályhácska sem ragyog a fénytől. Az ablakon nehéz kelméjű függönyök helyett vékony foszlány lebeg, s a viaszolatlan padlót drága szőnyegek nem borítják. A dolgozószoba ajtaja az ebédlőbe vezet... Az ebédlőn túl volt a hálószobája, mely sokkal fényesebb bútorzatú, mint a dolgozószoba; a többi szobákat családja és a főjegyző korában nála gyakorlaton volt ifjak lakták... Kölcseynek ezen csinosan épített háza sűrűn van fákkal környezve, mintha a mosolygó természet ölelő karjai közt feküdnék. A ház melletti virágos kert Kölcsey halála óta, mintha őt gyászolná, elhagyatott állapotban tengődik.”

Tekintsünk be a konyhába is. Egy 1832. évi leltár szerint volt itt 1 élésláda, 1 lisztesszekrény, 4 csobolyó, 7 ecetes-hordó, 3 szappanozóteknő, 10 dézsa, 3 sajtár, 3 véka, 3 rosta, 4 szita, 1 gyúró-tábla, 2 laskanyújtó, 1 kürtősfánksütő, 2 fánkszagató, 2 lüdlelke, 2 spēkelő, 1 de-relyemetsző, 1-1 kávépergelő és -daráló, 1 kézimángorló, 1 vasaló, 1 rézmozsár, 5 gyertyatartó, 1 palacsintavas, 1 hurka-töltő, 1 rézicce, 1 le vesszűrő, 1 reszelő, 1

abárolóvilla, 1 rostély, 1 fűszerszámskautulya. S még nem soroltuk fel a pálinkafőző készülékeket...

*

Kölcsey 1815 kora tavaszán költözött Álmosdrol Csekebe. A család birtokai Biharban és Szatmárban voltak; az osztzkodásnál Ferencnek és öccsének, Ádámnak a csekei birtokrész jutott: az 1833. évi állapot szerint kétszázötvenkét köblös szántó és gyümölcsös, valamint százötven boglyát termő kaszáló. (Egy köblös = 1200 négyszögöl.) A nőden költő a birtokot közösen használta, az udvarházat közösen lakta öccsével.

Ádám rossz gazda volt, s az idősebb testvér – bármennyire szeretett volna városba, könyvkereskedés, nyomda, író barátok közelébe kerülni – nem hagyhatta el gazdaságát, amikor pedig 1827-ben öccse meghalt, Ferenc az elárvult család – Szuhányi Jozefin és Kálmán fia – gondviselőjeként továbbra is a faluban maradni kényszerült.

Most, 1815-ben, még csak ismerkedik a vidékkel: „A körny, melyben lakom, el van dugva szem elől, de vad s felette magányos. Egyfelől a Tisza foly, másfelől a Túr, mely itt amabba szakad, s minket a torkolatban hagy laknunk. Egyfelől nagy erdők körítnek, másfelől nyílás esik, s láthatarainkat a máramarosi hóbercek határozzák. Nem poétai hely-e, édes barátom? Csak az a baj, hogy nekem emberek kellenek, nem lélektelen szépség.” Rossz sejtelmét már április 8-án, első csekei levelében elpanaszolja Kazinczynak: „Itt lakom, édes Uram Bátyám, s itt fogok; messzeségben a világtól s barátaimnak nagyobb részétől...”

A „poétai hely” kellemetlenségeit hamarosan meg kell tapasztalnia. „Minket itt az árvizek július vége óta zárva tartottak – írja augusztus 28-án –, s csak mostanában szabadulván fel az utak, a debreceni vásárról elmaradánk.” A következő tavazon: „A Tisza ismét duzzad, s ha kiömlik, ezen levélnek még több napokig kell itt maradnia.” Volt úgy, hogy az udvara előtt zuhogott el a víz.

S a víz után a sár. Hogyan utaztak (ha utaztak egyáltalán), Lónyay Jánosné írta le: „Rendesen két inassal indultunk útnak. Ezek rendkívüli ügyességgel tudták a kocsit egyensúlyban tartani. Fölállottak a két felhágóra, s aszerint, amint jobbra vagy balra akart dőlni, ugráltak fel vagy le a kocsi lépcsőire; hol az egyik oldalon, hol a másikon csimpaszkodtak a kocsiba, s tartották vagy emelték. Eső vagy áradás után, voltak, akik ladikot készítettek, ez

elibe fogattak négy ökröt, és így vontatták magukat végig a feneketlen sáron.”

„Ezt a sarat nevezik ezek hazájuknak!” – mondotta Napóleon egyik tábornoka, amikor keresztülvonult Lengyelországon. Magyarországról is mondhatta volna.

*

A csekei sárfészek szent hely. Kölcsey mintegy ötven verset írt itt, főműveket, mint a *Vanitatum vanitas*, a *Zsarnok*, *A szabadsághoz*, itt írta nagyszerű esszéit, a *Nemzeti hagyományokat*, a *Mohácsot* és szellemi testamentumát, a *Parainesis*t. Olykor azonban az ihlet elrebbent:

*Tegnap az úton ezt kezdém csinálni
– írja Szemere Pálnak –:*

*A dalszengőn fekszik átok,
Szívén, lelkén vad ború;
Szép leányim öt fússátok,
Ég, föld néki szomorú.
Égben honját elvesztette,
Földön nem lel más helyette,
Fúrtein kín a koszorú.*

*Mennyet ígér lángszerelme,
Hajh de búsat, mely ont vészt.
Édes hangba foly gyötrelme,
Mégis keblet tép, emészt.
Almot úz, s mert nem találja
A valót, s jelent utálja,
S kényből nem vesz, nem hagy részt.
A békabrekegés kivert gondolatimból,
s a vers itt elakadt.*

A műveket a keserves magány összezárult kagylója érlelte. „Munkács ide nincs messze, de ott nem valék egyszer is. Makacs vagyok, s nem lehetvén azokkal, kiket leginkább szeretek, ritkán hagyom el ezen nyomorult falut.” „Reggeltől más hajnalig szobámban járkáltam; volt egész év, hogy az udvarról nem mentem ki.”

Miért is ment volna ki? Író barátai távol; a megye „torzonborz bajuszú, piros pofájú, pohos hasú, vastag nyakú tisztai és táblabírái” nem vonzották „a gyenge testalkatú, kopasz, borotvált arcú és ajkú, örökké halvány, szerény, egyszerű s igen tiszta alakot” (Papp Endre szavai); a falusiakkal csak a mezei gazda, nem pedig a költő ereszkedett szobába.

Talán kár. Cseke a folklór terülszaltala; az volt még századunk közepe táján is, amikor Luby Margit gyűjtötte ott a néphagyományokat.

„A csekei Mándiné gyerekének a fürdővizét lopták el. Annak az útján rontották meg a fiút siketnémává. Azt mondta az anyja, hogy menten meggyógyult

Obernyik Károly

KÖLCSEY FERENC HÁZI KÖRÉBEN

■ (részletek)

Szokott életrende ez vala: reggel kilenc-tíz órakor kelt – hacsak a későbbre terjedő éji munka több nyugalmat nem igényle; s a felkelés idejétől a reggeliig – kivéve a netalán érkezett újságlapok szorgalmas olvasását – semmit sem dolgozott. Reggelit családja körében költé el, melynél rendszeren a ház és gazdálkodás körülményeiről vett tudósításokat – s adott rendeléseket. Tavaszszal és ősszel, midőn a nap éltető sugarai oly kedvesek, reggeli előtt vagy után háza előcsarnokában szeretett üldögdélni, élvezve a langy verőfény és falusi lég kellemes benyomását. Ilyenkor örömet kezdett és folytatott beszédet családja tagjaival vagy a házánál levő ifjakkal – s nem szükség talán mondanom, miszerint az ily beszélgetések mindenkor igen kellemesek és tanulságosak voltak egyszermind. Általában ebédig keveset dolgozott: ha ugyan ottan-ottan egyedül maradván, a munkás szellem gondolatai, eszméi tereket nem főztek, vagy kész és elkezdett művei elrendezésén, javításán nem szállongtak. Egyébiránt ily időkből örömet tekint meg némely gazdasági javításokat, vállalatokat [vállalkozásokat, a tervezett munkák elvégzését], vagy majorsághoz

tartozó állatokat, főleg melyeknek különb, nemesebb fajtáit ő hozatta meg az addig elhanyagolt gazdálkodásba. Az ebéd csak későcskén hozatott fel. Ilyenkor néha vidáman társalgott asztala személyzetével: de olykor-olykor elmerült, hallgató, komoly volt; s arcán világosan lehete látni a szellem más vidéken, más téreken tévedezését. Ez esetben alig ejte egy-két szót, figyelmetlen volt a körötte történetekre, s a többi személyek váltott beszédére, melyet azok rendszeren kímélve a gondolatokba süllyedt szellemet, csak halk hangon szoktak folytatni, mit ő azonban egyáltalán nem kívánt, sőt szerette, ha a körötte levők szabad, nyílt társalgásba tölték idejüket.

Ebéd után, melynél sokáig ülni leginkább terhére volt, magához vevé fekete kávéját, mely igen erős szokott lenni, s ha az igen ritkán történt estéli teázást kivesszük, egyedüli izgató ital volt, mellyel élt. Ez ismét vagy az előcsarnokban történt, ha már vagy még a szép napok gyérbek valának, vagy pedig dolgozószobájában. Azonban általában ebéd után már elmerültebb, s a munkára alkalmasabb volt; s mint-hogy a délután rendszeren vagy olvasás és írás – vagy szobájában sebes lépések közti sebes járásban telt el. A vacsora legtöbbször folytonos munka közt találta, mely után ismét, csaknem kivétel nélkül, mindég és legörömetesebb dolgozott egész

az éj legkésőbb órájáig – rendszeren éjfél utánig; de ha munkái megsaporodtak, vagy fáradhatatlan tűzszorgalma hajtá egész hajnalig. [...]

Általában a hibák iránt szigorú, de a büntetésben igen engedékeny volt. [...] Egy róla hallott történeteske bizonyítsa és fejezze be állításomat. Egykor, már főjegyző korában, a megyei székvárosból hazafelé indulván, a hivatala szerint őt vinni tartozó forspontos engedetlenkedni s feleselni kezdett. Ő elunva a szép szót, az alispán szállására parancsol hajtani, s itt leszállva kocsijából, elpanaszolja a kocsis durvaságát. Az első alispán különben is rokona, barátja s természetesen nagy tisztelője a szelíd hivatalnoknak, nemes haragra lobbán a vakmerőségen, s mennydörögve parancsolja egyik hajdújának az engedetlen forspontos megpálcáztatását. Most már Kölcsey ijedt meg, hogy miatta a szerencsétlen bűnös keményen fog lakolni; csendesíteni igyekvék a miatta haragvót; de ez már magává tevő az ügyet, mint szigorú bíró, példásan akará büntetni szeretett barátja sérelmét. Alig gondolható, mennyi törődést szenvedett a meleg emberbaráti kebel, míg végre sikerült lecsendesítenie a bosszús bírót – s mind ő, mind kocsisa megrettenve a büntetéstől, gyorsan továbbhajtottak.

■ (Obernyik Károly szépirodalmi összes munkái, s. a. r. FERENCZY József, III, Bp., 1878, 283–286.)

volna a gyerek, ha látatlan-tudatlan kilenc vízimalom száraz kereke alól hozott vízben megfürdethette volna. De sohase sikerült. Vagyis minden kísérletnél meglátta vagy megtudta valaki, hogy miben jár.”

„A csekei Gubacsi Pálnének azt mesélte egy asszony, aki szállást kért nála, hogy egy másik asszony el akart rontani egy legényt a lányától. A penyigei rontó asszony azt tanácsolta neki, hogy küldje ki este a lányát a legényhez a káposztás kertbe. Mikor a lány a setébe kimegy a kiskapun, eltépi a szederin szarát. Attól meghal a legény.

El is küldte az asszony a lányát, de az még a kapu előtt találkozott a legénnyel, így nem szakíthatta el a szederin szarát.

Egy hétre rá újra eljött a rontós asszony, hát mondja neki az asszony, hogy nem sikerült.

Most azt tanácsolta, hogy a faluvéghez küldje őket a hídra. A híd mellett is van szeder, ott is bele kell hogy akadjon.

De a legény kihallgatta a beszédet az ablak alatt, és elment előre a hídhoz, egy kaszával levágott minden szederint.

Másnap beteg lett a lány anyja, s pár napra rá meg is hótt. De olyan kínja volt annak, mintha kezit-lábát késsel hasogatták volna.”

A csekei asszonyok ajkán virágoztak azok a népi imák (ráolvasások), melyekkel később majd Erdélyi Zsuzsa csinál szenzációt.

*Elindula szűz Mária az ő anyjával a jeruzsálemi kertbe.
Vivén Jézust az ölében, három szentekkel összetanálkozik.
Ölelik, csókolák.
Vivén Jézust a Jordán vizéhez, megmosá.
A vizet önté piros márvánkőre.
Úgy használjon néked az én reád való olvasásom,
Mint a mi Urunknak a Jordán vízében való megmosdása.*

Kölcsey korán fölfigyelt a népköltészetre. Tizennyolc éves korában egy tudós könyvből perui éneket írt ki, latin tolmácsolás segítségével le is fordította.

*Deli Nimfa
A te bátyád
A te korsód
Eltöré most
Kinek ütése
Villog, dörög
És mennykővez
De te Nimfa
Töltvén vized
Esőt szerepsz
S olykor-olykor
Jégesőt hozsz
És havat hozsz
A Teremtő
Pochacamac (Világ lelke)
Viracocha
Téged erre a
Tisztre hívott
S e tisztre szánt.*

Beleborzong a lélek: vajon milyenné vált volna Kölcsey költészete, ha a perui dal helyett faluja népi imáinak archaikus ragyogását ismeri meg? De ne kérjünk számon lehetetlent tőle; az efféle szépségek befogadásának akkor még nem jött el az ideje. Kölcsey az első, aki a *Nemzeti hagyományokban* az irodalmi népiességnek programot adott: „Úgy vélem, hogy a való nemzeti poézis eredeti szikráját a köznépi dalokban kell nyomozni”; de vezérlőelve a nemzeti keresése volt, történeti énekeink törmelékei érdekelték. Vagy a „rímről rímre s tárgyról tárgyra ugráló parasztdal” modora; amikor – épp a *Hymnus* megköltése előtti időben – reggeltől hajnalig járkált szobájában, e könnyed népdalok „tónját” találta. „Nehezebb stúdiumom egész életemben nem vala.”

Vajon találta-e a *Megismerni a kanászt* tónusát is? E kanásznóta első lejegyzője Berzsenyi; ismerte-e Kölcsey, nem tudhatjuk. Valami köze mindenestre van a *Hymnushoz*. Nemzeti imánkat el lehet énekelni a kanásznóta dalmára: legszentebb közösségi énekünk egy közösségi ének (népdal) ritmusában szól...

*

És az ódon magyar századok nyelvén.

A filológusok már régebben fölfigyeltek arra, hogy a *Hymnus* soraiban régi protestáns énekeink szavai csendülnek meg. Hozzáteszem: a *Biblia* és a katoli-

kus prédikációk gondolatai és kifejezései is. Ezek a találkozások jórészt véletlenszerűek, hiszen Kölcsey a párhuzamba állítható szövegeket, kiadatlanok lévén, nem ismerhette; de az mégsem véletlen, hogy a *Hymnus*, valamilyen titkos hajszálcsovésség útján, oly sok régi elemet magába szívott. Az egész magyar költői hagyománynak, évszázadok hazai sorsfilozófiájának gyűjtőmedencéje ez a vers, olyanféle összegezés, amilyenre – különös empátiával – csak a legnagyobbak képesek.

Őseinket felhozád
Kárpát szent bércére

*Elpusztítád néped elől
Pogányokat lám ez földről,
Gyökerinket Scitiából
Hogy kihozád a vakságból.*
(Bakos János, XVII. sz. eleje)

Értünk Kunság mezein
Ért kalászt *lengettél*

*menyi kalászt érlel Ceres a
kunsági mezőkön*
(Baróti Szabó Dávid)

*Hajh, de bűneink miatt
Gyúlt harag kebledben*

*Nagy haragja vagyon istennek mirajtunk,
Bűneink ostora elhatalmazott rajtunk*
(Ismeretlen énekszerző, 1600 körül)

Közönséges gondolat ez a régi magyar irodalomban, de megvan már Horatiusnál, Szent Ágostonnál is. Vitnyédi Istvánnál levélben: „ő szent fölsége nemzetünkön való haragos és büntető ostora”; az ellenszer: „imádság”. (1660)

*S elűjtád villámidat
Dörgő fellegedben,
Most rabló mongol nyilat
Zúgattad felettünk*

*Az főlhők essőt ejtének,
És nagy mennydörgések lönek,
Az magas ég harsaga,
Széllyel minden csattaga.
Sűrű nyilak röptülének,
Sebes köössök esének,
Olly villámások lönek,
Hogy az egész föld fénlék.*
(Szeneci Molnár Albert: 77. zsoltár)

Vert hadunk csonthalmain

*ha most a te népedet vagy tüzzel megemészted,
vagy döghalállal pusztítod és koporsókba rakod,
a testhalmokat szemlélvén a pogányok mit
mondanak?*
(Csete István: prédikáció, 1703)

*Hányszor támadt tenfiad
Szép hazám kebledre,
S lettél magzatod miatt
Magzatod hamvedre!*

*Minden ország, az melly maga ellen meghasonlik,
elpusztúl.*
(Lukács evangéliuma)
*Akármely ország is elpusztul, ha magában belől
meghasonlik.*
(Kecskeméti Alexis János, 1721)

*Bújt az üldözött s felé
Kard nyúl barlangjában,
Szertenézett s nem lelé
Honját a hazában.*

Lappangunk, az ünnön hazánkban is bujdosunk
(Laskai János, 1641)

Kard nyúl barlangjában

*És bemennek a sziklák barlangjaiba és a föld
hasadékaiba az Úr félelme elől*
(Ézsaiás próféta)

*ki a föld alatt való lyukakban bocsátkozik, ki a
magas kősziklák barlangjában, ki a sűrű erdőben,
a bokrok között lappang*

(Landovics István: prédikáció, 1689)

Szánd meg Isten a magyart

Szánjad meg Úr Isten mi nyomorúságinkat
(Bornemisza Énekeskönyv, 1582)

*

A *Hymnus* sorai alatt a „Cseke, 1823. jan. 22.” dátum áll, de semmi sem szól amellett, hogy Kölcsey, aki – tudjuk – lassan, gyötrődve dolgozott, ezen az egy napon írta volna meg; ez csak a befejezés dátuma lehet.

A versnek nagy múltja van Kölcsey saját költészetében is. 1811-ben írta *Andalgások* című versét. Mint ifjúkori lírájának szinte minden darabja, az ott-hontalanság és az elvágyódás hangját szólaltatja meg ez is.

*Boldog, kinek szép hont adának
A sors örök törvényei,
Hol géniusz szelíd nyomának
Láttatnak nyilván jelei.*

Néki nem adatott szép hon. „Hellas és Róma hősei ragyogtak a múltból felém – így emlékezik majd vissza ifjonti éveire –, s szívszakadva kérdém: hol a haza, melyért halmom lehessen, mint ők? de a föld, hol állék, hasonlatlan volt a tündérképhez, mit a hősök szép hona felől magamnak alkottam.” Bárhová te-

kintett, csúnyácska hazát látott maga körül, az elmaradottság vadvizzeit, pár százezernyi nemes kilencmillió jogfosztott terhére élni, zsarnokságot fent, „vad nép” tanyáit alant. Mit tehetett? Képzete bejárta a tájakat, melyeket egy-egy szerencsés pályatárs – Haller, Rousseau, Gessner, Horatius – tett nevezetessé; a magyar költőnek nem jutott osztályrészül a boldog alkotás, mert

*Itten vérző honunk vidékin
Nyögő szél érvén keblibe,
Pusztult váraknak omladékin
A Múza búsan tévedez.
Tekintvén századokra vissza,
Ha Somlónk ormain megáll,
Az édes cseppet könnyel issza,
Lantján víg hangot nem talál.*

Nevezetes vers, mert Kölcsey ebben írja le először a „hon” szót; nevezetes, mert bár tizenkét évvel a *Hymnus* előtt keletkezett, már annak motívumait előlegezi: Somló édes cseppje Tokaj szőlővesszeit; „Tekintvén századokra vissza” a *Hymnus* zivataros századait; „Pusztult váraknak omladéki” a „Vár állott, most

kőhalom” szavakat, s a *Hymnus* kérlelő imája is felhangzik már az *Andalgások*-ban: „Kérjük... Hogy lágyuljon a végezés...”

A hasonlóságok kimutatása arra való, hogy jobban lássuk a különbséget. Az ifjúkor versei egyes szám első személyben (ha megengedné a grammatika, így mondhatnók: magányos szám első személyben) ontották a keserűséget, a panaszt, szemben a süket és visszhangtalan, durva és reménytelen társadalommal. A *Hymnus*-ban fordulat történik; most először megváltozik a nyelvtani alak, a költő nemzeti többes számot használ: „őseinket”, „értünk”, „bűneink” és így tovább. A költő a hazában, a nemzetben, a közösségben immár otthonra talált. Többé nem fog elvágyódni, dolga itt van, s mert tudja már ő is, hogy „itt élned, halnod kell”, itt fog élni, itt fog meghalni is.

▼ Lukácsy Sándor: *A Hymnus koordinátái* = Holmi, 1990. augusztus, 922-928.

Túristvándi Vízimalom (Fotó: Orbán Domonkos)

